

ПРЕДСТАВНИЦТВО В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

REPRESENTATION IN CIVIL PROCEEDINGS

Кравченко І.О., д.ю.н., професор,
професор кафедри адміністративного та інформаційного права
Сумський національний аграрний університет

Касянчук К.В., студентка I курсу магістратури юридичного факультету
Сумський національний аграрний університет

Одна з важливих гарантій стосовно реалізації права на судовий захист для громадян є можливість на отримання правової допомоги. Це також зазначено статтею 59 Конституції України [1], статтею 16 у Цивільному кодексі України [2], а також Цивільним процесуальним кодексом України [3] – стаття 58. Дані статті передбачають, що кожен громадянин може вести свої справи особисто, або через представника. У свою чергу Конституція України гарантує фізичним та юридичним особам право на правову допомогу при здійсненні конституційного права на судовий захист. Згідно з частиною 1 статті 237 Цивільного кодексу України, представництвом є правовідношення, у якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє. Більше того, якщо особа діє від свого імені, хоч і задля інтересів іншої особи, не вважається представником. Те саме можна сказати і про особу, яка являється уповноваженою на ведення переговорів стосовно можливих правочинів у майбутньому. Пункт 3 статті 237 Цивільного кодексу України зазначає, що представництво виникає лише на підставі договору, закону, акта органу юридичної особи та з інших підстав, встановлених актами цивільного законодавства.

Актуальністю теми дослідження є необхідність подальшого детального дослідження інституту представництва у цивільному процесі та підвищення ефективності представництва у справах з іноземним елементом.

Об'єктом дослідження є законодавство України, а зокрема та його частина, що регулює правовідносини у цивільному процесі, пов'язані з представництвом.

Метою даного дослідження є проведення теоретичного дослідження теми представництва в українському законодавстві.

Метою роботи є вирішення наступних задач:

- визначення поняття та значення представництва;
- визначення повноважень законного представника в суді, представника за договором.

Ключові слова: представництво, цивільний процес, Конституція України, Цивільний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, законодавство, представник, правова допомога, громадянин.

One of the important guarantees of citizens' realization of the right to legal protection is the possibility of obtaining legal aid. This is also indicated by Article 59 of the Constitution of Ukraine [1], Article 16 of the Civil Code of Ukraine [2], as well as the Civil Procedure Code of Ukraine [3] – Article 58. These articles provide that every citizen can conduct his affairs personally or through a representative. In turn, the Constitution of Ukraine guarantees natural and legal entities the right to legal assistance in exercising the constitutional right to judicial protection. According to Part 1 of Article 237 of the Civil Code of Ukraine, representation is a legal relationship in which one party (representative) is obliged or has the right to perform an act on behalf of the other party it represents. Moreover, if a person acts on his own behalf, even if it is for the interests of another person, he is not considered a representative. The same can be said about the person who is authorized to conduct negotiations regarding possible transactions in the future. Clause 3 of Article 237 of the Civil Code of Ukraine states that representation arises only on the basis of a contract, a law, an act of a body of a legal entity and on other grounds established by acts of civil legislation.

The relevance of the research topic is the need for further detailed research of the institution of representation in civil proceedings and the improvement of the effectiveness of representation in cases with a foreign element.

The object of the study is the legislation of Ukraine, and in particular, its part that regulates legal relations in civil proceedings related to representation.

The purpose of this study is to conduct a theoretical study of the topic of representation in Ukrainian legislation.

The purpose of the work is to solve the following problems:

- definition of the concept and meaning of representation;
- determination of the powers of a legal representative in court, a representative under a contract.

Key words: representation, civil process, Constitution of Ukraine, Civil Code of Ukraine, Civil Procedure Code of Ukraine, legislation, representative, legal aid, citizen.

Поняття цивільне процесуальне представництво являє собою врегульовану нормами цивільного процесуального кодексу форму надання юридичної допомоги однією особою, тобто представником, іншій у формі вчинення процесуальних дій представником в інтересах особи, яку представляє, та від її імені відповідно у межах отриманих повноважень. «Здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи (цивільна процесуальна правоздатність) мають усі фізичні і юридичні особи.» – стаття 46 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК).

Серед рис представництва можна виділити наступні:

- представник проводить усі процесуальні дії від імені особи, яку він представляє;
- представник проводить усі процесуальні дії у межах своїх повноважень, що надані йому з законом чи договором;

- представник виконує свої дії згідно з інтересами особи, що представляє, тому правовий інтерес судового представництва у справі має виключно процесуальний характер;

- у результаті своїх дій представник створює права й обов'язки для особи, яку представляє шляхом здійснення прав й обов'язків згідно з дорученням;

- особа, яку представляє представник та безпосередньо сам представник мають однакову правову позицію. Їхні правові позиції суперечити не можуть;

- особи, що беруть участь у справі, мають право діяти через представників;

- Представництво в суді дозволено на будь-якій стадії й у будь-якому випадку цивільного судочинства. Винятками є справи про усиновлення.

Варто зазначити, що значення представництва в цивільному процесі визначається метою надання допомоги сторонам процесу, заявнику, заінтересованим і третім особам.

Таким чином, мета представництва в суді – надання професійної допомоги особам, які залучені до судового розгляду, а також сприяння реалізації конституційного права на судовий захист осіб.

Оскільки мета та риси представництва в суді вже зрозумілі, для того, щоб достеменно зрозуміти всю суть та необхідність представництва в суді, треба зрозуміти, які є завдання інституту цивільного процесуального представництва. Отож-бо, можна виділити наступні:

1. Правове врегулювання механізму щодо реалізації права суб'єкту бути представником у суді;

2. Правове врегулювання між представником і судом процесуальних правовідносин представництва;

3. Правове врегулювання механізмів щодо реалізації права на отримання кваліфікованої юридичної допомоги і права на судовий захист, проголошеного Конституцією України.

Під час здійснення судового представництва виникають два види правовідносин: перші між особою, яку представляють, і представником (їхнє врегулювання відбувається через норми матеріального права, а саме: цивільного, сімейного, трудового; другі правовідносини виникають між останнім і судом (їхнє врегулювання відбувається через норми цивільного процесуального права). Важливо вміти розрізнити представництво й участь в судовому засіданні органів й осіб, яким закон надає права, свободи й інтереси інших осіб згідно зі статтею 56 Цивільного процесуального кодексу України. Вони є схожими в тому, що не являються суб'єктами спірних матеріальних відносин і задіяні у процесі не у своїх інтересах, а навпаки: захищають права та інтереси інших осіб. Різниця між цими суб'єктами полягає в наступному:

1. Суб'єкти, що в порядку ст. 56 ЦПК виступають в суді, діють від свого імені, а представники відповідно діють від особи, яку представляють;

2. Представник у повній мірі здійснює як обов'язки, так і права особи, що він представляє. Суб'єкти, виконують повноваження, які передбачені їхньою компетенцією, згідно зі статтею 45 ЦПК стосовно неповнолітніх і статтями 43 і 49 ЦПК для осіб з повною цивільною дієздатністю.

3. Участь суб'єктів у справах допускається виключно у випадках, зазначених у законі в порядку статті 45 ЦПК, а представництво є допущеним по всіх справах.

Суть юридичного представництва в суді полягає в тому, аби компенсувати відсутність цивільної процесуальної дієздатності у сторін чи третіх осіб або ж неможливість її реалізації з тих чи інших причин. Саме через це одна з особливостей судового представника як суб'єкта цивільного процесуального правовідношення є факт, що ним може виступати лише фізична особа. Проте чинне законодавство України передбачає певні випадки, коли громадянин не може виступати у справі як судовий представник, не зважаючи на його дієздатність. Іншими словами, у громадянина відсутня відповідна цивільна процесуальна правоздатність. Серед таких випадків можна визначити наступні: 1) особи, які діють у цьому процесі як секретар судового засідання, перекладач, експерт, спеціаліст, свідок (ч. I ст. 61 ЦПК); 2) особа, яка у цій справі представляє або представляла іншу особу, інтереси якої у цій справі суперечать інтересам її довірителя (ч. II ст. 61 ЦПК); 3) особа, яка є чи була медіатором під час проведення медіації щодо спору, пов'язаного із справою, що розглядається в суді (ч. III ст. 61 ЦПК); 4) судді, прокурори, слідчі, працівники підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, не можуть бути представниками в суді, крім випадків, коли вони діють від імені відповідного органу, що є стороною або третьою особою в справі, чи як законні представники (ч. IV ст. 61 ЦПК).

При договірному (добровільному) представництві у цивільному процесі в першу чергу може виступати адвокат. Ним може бути виключно фізична особа, що має

вищу юридичну освіту, не менше двох років стажу в галузі права, вільно володіє державною мовою, склала присягу адвоката й отримала свідоцтво, яке зазначає, що вона має право на заняття адвокатською діяльністю (стаття 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [4]), склала кваліфікаційний іспит й пройшла стажування (виключенням є випадки, встановлені цим Законом).

Відповідно до ч. 2. Ст. 60 ЦПК під час розгляду спорів, що виникають з трудових відносин, а також справ у малозначних спорах (малозначні справи) представником може бути особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність, за винятком осіб, визначених у статті 61 ЦПК. Сюди можуть бути віднесені знайомі чи родичі сторін та третіх осіб у цивільній справі, юрисконсульти юридичних осіб тощо. Більше того, законом не передбачені вимоги стосовно юридичної освіти чи досвіду в правозахисній діяльності в представника; сюди ж відносяться вимоги стосовно володіння мовою, якою ведеться судочинство. Представник має право на користування послугами перекладача, якщо він не володіє мовою, якою ведеться судочинство. Органи інших осіб, яким відповідно до закону надано право звертатися до суду в інтересах неповнолітніх/малолітніх осіб, чи тих осіб, які судом визнані недієздатними або їх дієздатність є обмеженою, представляються в суді посадовими особами, окрім випадків, коли ці органи або посадові особи є стороною або третьою стороною по справі. Також, відповідно до ч. 4 ст. 60 ЦПК одна й та сама особа може бути одночасно представником декількох позивачів або декількох відповідачів або декількох третіх осіб на одній стороні, за умови відсутності конфлікту інтересів між ними.

Також ми можемо назвати основні чотири групи осіб, інтереси, свободи й права яких захищаються їхніми законними представниками:

– Малолітні особи (до 14 років), також недієздатні фізичні особи – їхніми представниками мають право виступати батьки, опікуни, усиновлювачі, та інші особи, визначені законом;

– Неповнолітні особи (від 14 до 18 років), а також особи з обмеженою цивільною дієздатністю, представниками яких можуть виступати батьки, піклувальники, усиновлювачі та інші особи, визначені законом. Більш того, суд вправі залучити саму неповнолітню особу чи особу з обмеженою цивільною дієздатністю до участі у справі;

– Особи, що вважаються зниклими безвісти – представниками таких осіб у суді є опікуни, яких призначили для опіки над їхнім майном;

– Спадкоємці померлої особи або такої, що оголошена і вважається померлою у разі, якщо спадщина ще не прийнята ніким – захищаються виконавцем заповіту чи іншою особою, яка вживає всіх заходів на рахунок спадкового майна.

Усі повноваження представника здійснюються від імені особи, яку він представляє та обмежені у виданій йому довіреності. В загальному, повноваження представника – це суб'єктивний обов'язок представника перед особою, яку він представляє, вчинити певні дії від її імені, що виражені у формі, встановленій законом і є доступними для сприйняття третім особам. Іншими словами, повноваження представника – це певні дії, які він має вчинити щодо третьої у межах покладеного на нього обов'язку.

Повноваження процесуального представника мають такі ознаки, що не дають можливості визначити їх суб'єктивними правами:

1) обов'язки і права, які являють зміст повноваження, переходять від особи, яку представляють до представника на певний час, а не назавжди; 2) ці самі права й обов'язки паралельно залишаються правами й обов'язками особи, яку представляє представник у суді; 3) наділення представника певними повноваженнями не означає, що він буде здійснювати права та обов'язки замість особи, яку пред-

ставляє – він лише допомагатиме останній у реалізації своїх процесуальних прав та обов'язків.

Зазвичай повноваження представника поділяють на дві групи: загальні та спеціальні.

До загальних повноважень відносять ті, без яких представник не може обійтися, захищаючи інтереси своїх довірителів. Ними охоплюється право ознайомитися з матеріалами справи, робити з них виписки, займатися копіями документів, залучених до справи, отримувати копії рішень, ухвал, участь у судових засіданнях, надання доказів, участь у дослідженні доказів, заявляти клопотання і відводи, давати усні та письмові пояснення суду, надавати свої докази тощо. Ці повноваження докладно не перелічуються в уповноважуючих документах або навіть не вказуються взагалі [5].

Відповідно до статті 62 Цивільного процесуального кодексу України «Документи, що підтверджують повноваження представників», повноваження представників сторін та інших учасників справи мають бути підтверджені такими документами:

1. довіреністю фізичної особи, посвідченою нотаріально або посадовою особою організації, в якій довіритель працює, навчається, перебуває на службі, стаціонарному лікуванні чи за рішенням суду, або за місцем його проживання. Якщо представником є адвокат його повноваження як представника можуть також посвідчуватися ордером, який виданий відповідним адвокатським об'єднанням, або договором;

2. довіреністю юридичної особи або документами, що посвідчують службове становище і повноваження її керівника;

3. свідоцтвом про народження дитини або рішенням про призначення опікуном, піклувальником чи охоронцем спадкового майна.

Виходячи з інформації, зазначеної вище, можна зробити висновок, що цивільне процесуальне представництво являє собою врегульовану нормами цивільного процесуального кодексу форму надання правничої допомоги від однієї особи (представника) іншій (тій, яку представляють) у формі здійснення процесуальних дій представником в інтересах та від імені особи, котру представляють, у межах отриманих повноважень через потребу розгляду і вирішення цивільної справи судом. У зв'язку з цим представник, що отримав повноваження на ведення справи в суді, від імені особи, яку представляє, здійснює її процесуальні права й обов'язки. У довіреності чи ордері повинні бути зазначені повноваження представника на вчинення тієї чи іншої процесуальної дії. Більше того, у разі обмеження повноважень представника за довіреністю чи припинення представництва суд обов'язково має бути попереджений шляхом подачі письмової заяви. Якщо повноваження представника на здійснення представництва особи по справі припинено, він не має права на представництво іншої сторони, третьої особи чи третьої особи, що не заявляє самостійних вимог на предмет спору по тій самій справі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 18.05.2024).
2. Цивільний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.05.2024).
3. Цивільний процесуальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 23.05.2024).
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 23.05.2024).
5. Васильєв С. В. Порівняльний цивільний процес : підручник. Київ : Правова єдність, 2015. 352 с.